Archeologienota: De geplande ontwikkeling aan het Hof van Sint-Elisabeth te Erps-Kwerps

Annelies De Raymaeker

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Hoofdstuk 2 Programma van maatregelen

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2017G171
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker, OE/ERK/Archeoloog/2016/00148
	Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Kortenberg, Erps-Kwerps, Hof van Sint-Elisabeth (fig. 1.1 en 1.2)
	Bounding box: punt 1: x: 165195; y: 177524
	punt 2: x: 165309; y: 177632
	Kortenberg, Afd. 2, Sectie C, percelen 599c, 606G2 en 606F2 (fig. 1.3)

2.2 Gemotiveerd advies

Op basis van het tot nu toe uitgevoerde vooronderzoek – bestaande uit een bureauonderzoek – kan onvoldoende aangetoond worden dat er zich geen relevante archeologische waarden op dit terrein bevinden. Daarom kan er gewezen worden op de noodzaak van verder archeologisch onderzoek (met ingreep in de bodem). Op basis van het bureauonderzoek kan eveneens worden vastgesteld dat de geplande werken een grote impact zullen hebben op het eventueel aanwezige bodemarchief.

Het projectgebied is gelegen in een ruime regio met een hoog archeologisch potentieel. Vele archeologische vondsten wijzen op een menselijke aanwezigheid vanaf de Steentijd tot en met de late middeleeuwen. Bovendien kan een link gelegd worden tussen de topografische situatie (op de rand van het hoger gelegen deel met de overgang naar de lager gelegen deel) en de gekende archeologische sites. Het projectgebied deelt deze topografische situatie.

De vondst van Romeins aardewerk op de aanpalende percelen en het toponiem *Villariacum* wijst in de richting van een Romeins villacomplex op of in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied. In de regio van de deelgemeenten Erps-Kwerps en Kortenberg lijkt het verspreidingspatroon van archeologische vondsten uit de Romeinse periode en de oriëntatie van de kadastrale percelen te wijzen op een Romeinse landindeling van ca. 720 x 720 m met in elk van deze "kavels" een Romeins villadomein[9].

Op de kaart van Villaret staat op langs de Olmenhoekstraat een gebouw gekarteerd binnen het projectgebied. Op latere historische kaarten is dit gebouw niet meer aanwezig. Net ten zuiden wordt wel het Hof van Sint-Elisabeth gekarteerd. Mogelijk worden hieraan grenzend sporen aangetroffen die hiermee kunnen worden geassocieerd.

Het projectgebied is steeds een akker of braakliggend geweest, op geen enkele (historische) kaart wordt bewoning gesitueerd binnen het projectgebied. Er konden op basis van het bureauonderzoek geen grootschalige verstoringen van de bodemopbouw worden vastgesteld.

Landschappelijk gezien ligt het projectgebied op de noordelijke flank van een uitloper van een heuvelrug, net aan de rand van de lager gelegen vallei. Op de bodemkaart wordt de aanwezigheid van

[9] Pers. comm. W. Sevenants, Erfgoedhuis Kortenberg vzw.

een AdcO-bodem gekarteerd. Dit is een matig natte, matig gleyige leembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. De iets hoger gelegen gronden zijn eerder droger.

De informatie die tijdens het aanbevolen archeologisch (voor)onderzoek wordt verzameld, kan in de toekomst worden uitgebreid. Hierdoor bevat het onderzoek veel potentieel tot kenniswinst.

Eerst wordt de opportuniteit van de diverse methoden van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuun	Motivering
Landschappelijke boringen	Nee	Er wordt binnen het projectgebied geen specifieke bodemkundige situatie verwacht die het uitvoeren van een landschappelijk booronderzoek noodzakelijk maakt. Het uitgevoerde bureauonderzoek heeft geen verhoogde verwachting gecreëerd voor het aantreffen van een prehistorische artefactensite.
Landschappelijke profielputten	Nee	Er wordt binnen het projectgebied geen specifieke bodemkundige situatie verwacht die het graven van landschappelijke profielputten noodzakelijk maakt. Het uitgevoerde bureauonderzoek heeft geen verhoogde verwachting gecreëerd voor het aantreffen van een prehistorische artefactensite.
Geofysisch onderzoek	Nee	Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Ook dient er op gewezen te worden dat vooral grote en specifieke sporen opgemerkt worden tijdens dit soort onderzoek. Kleinere sporen die mogelijk deel uit maken van een plattegrond worden al sneller niet opgemerkt. Ook dient na de uitvoering van geofysisch onderzoek steeds verder onderzoek met ingreep in de bodem plaats te vinden om de aard van de aangetroffen anomalieën te verifiëren.
Veldkartering	Nee	Binnen dit onderzoek biedt deze methode geen meerwaarde en zal dit vermoedelijk niet tot kenniswinst leiden. Het grootste gedeelte van het projectgebied bestaat uit weidegrassen waardoor eventuele archeologische artefacten niet kunnen worden opgemerkt. Dergelijk onderzoek is bijgevolg niet nuttig en niet noodzakelijk.

Vervolgens wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor vooronderzoek met ingreep in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuun	Motivering
Verkennend archeologisch booronderzoek	Nee	Tijdens het uitgevoerde bureauonderzoek werden geen elementen aangetroffen die wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een steentijd artefactensite. Hoewel deze methode niet overdreven destructief is, lijkt het toch geen meerwaarde of kenniswinst te bieden voor het onderzoek.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Nee	Tijdens het uitgevoerde bureauonderzoek werden geen elementen aangetroffen die wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een steentijd artefactensite. Hoewel deze methode niet overdreven destructief is, lijkt het toch geen meerwaarde of kenniswinst te bieden voor het onderzoek.
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Nee	Tijdens het uitgevoerde bureauonderzoek werden geen elementen aangetroffen die wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een steentijd artefactensite. Hoewel deze methode niet overdreven destructief is, lijkt het toch geen meerwaarde of kenniswinst te bieden voor het onderzoek.
Proefsleuven en/of proefputten	Ja	Het is nuttig deze methode toe te passen op het terrein, omdat de onderzoekstechniek een beter ruimtelijk inzicht biedt dan de voorgaande onderzoekstechnieken. Omwille daarvan, en de verwachting dat er geen complexe verticale strategie aanwezig is, is een proefsleuvenonderzoek aangewezen. Om beter ruimtelijk inzicht toe te laten is het nodig een groter percentage van het terrein (12,5%) te onderzoeken dan de voorgaande onderzoeksmethoden, wat resulteert in een grotere schadelijke impact op het bodemarchief. Deze methode is echter niet overdreven schadelijk te noemen. Ondanks de grotere schadelijke impact op het bodemarchief is deze onderzoeksmethode nodig om verdere uitspraken te kunnen doen over de eventuele aanwezigheid van een archeologische site op het terrein.

Na afweging van de opportuniteit van elke individuele onderzoeksmethode wordt de combinatie van verschillende methoden afgewogen op basis van dezelfde criteria. Op basis van hogerstaande afwegingen wordt een vooronderzoek voorgesteld dat bestaat uit een proefsleuvenonderzoek.

Omdat de initiatiefnemer op dit moment in tijdsnood zit en bij bijkomende vertragingen potentieel een heleboel subsidies misloopt (economische redenen), kan dit onderzoek op dit moment niet worden uitgevoerd. Omwille hiervan wordt een programma van maatregelen opgesteld voor een **vooronderzoek in uitgesteld traject**.

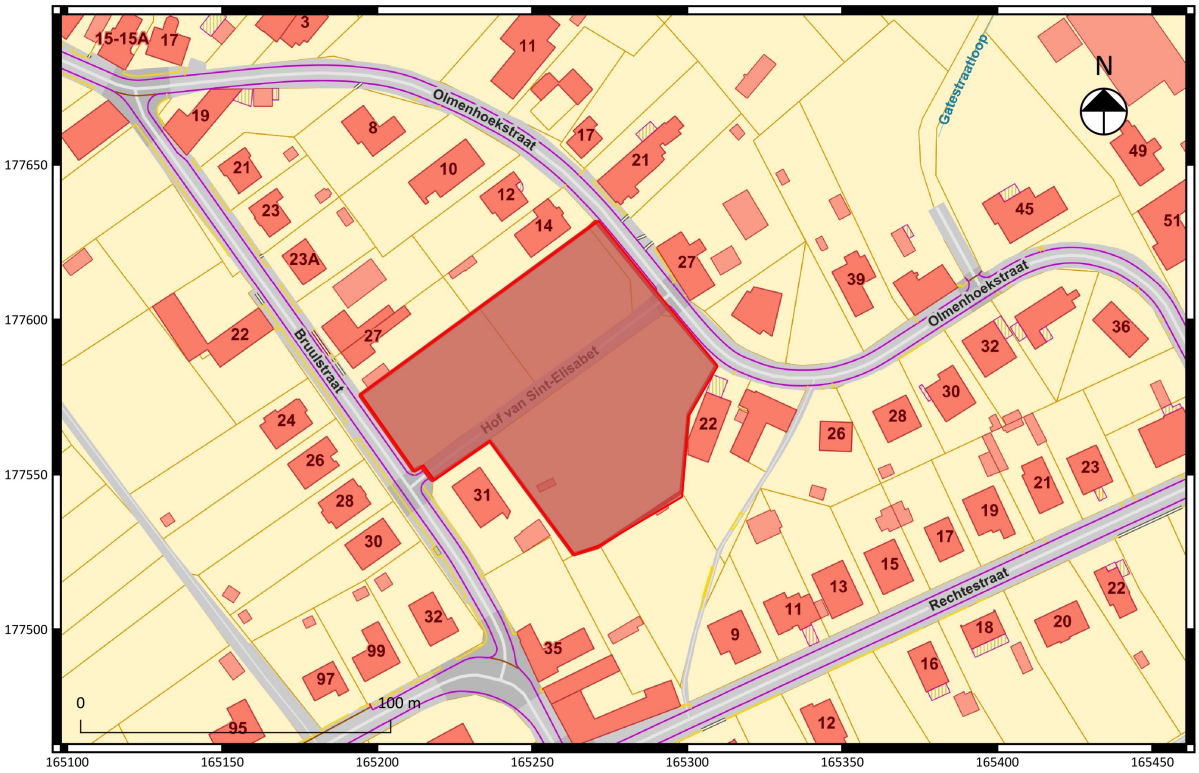

Fig. 2.1: Syntheseplan met aanduiding van de zone geselecteerd voor verder onderzoek.

2.3 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

2.3.1 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doelstelling van een vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of archeologische niveau 's aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte om een inschatting te kunnen maken van de verstorend impact van de geplande werken. Verder dient het vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering.

Kunnen de gegevens uit het vooronderzoek met ingreep in de bodem bijkomende informatie aanleveren die toelaten de hypothesen gebaseerd op het bureauonderzoek bevestigen, verfijnen of bij te sturen op vlak van de opbouw van de ondergrond, aanwezigheid van intacte bodems, verstoring van de oorspronkelijke bodem, verwachte periode en aard van de site bijvoorbeeld?

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?

- Waar ligt/ lag de hoogste grondwaterspiegel?
- Zijn er nog intacte bodems aanwezig?
- In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?
- Kan er een link gelegd worden tussen de aangetroffen site en de sites die in het verleden reeds in de omgeving werden onderzocht?
- Kan de hoge archeologische verwachting opgesteld op basis van het bureauonderzoek worden aangehouden, na uitvoering van een vooronderzoek mét ingreep in de bodem?

Het vooronderzoek in zijn geheel kan als volledig worden beschouwd als er voldoende informatie werd gegenereerd om:

- een te bekrachtigen nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staaft.
- een te bekrachtigen nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staaft.
- een te bekrachtigen nota op te maken die de onmogelijkheid voor een behoud in situ staaft en een plan van aanpak hiervoor biedt.
- een te bekrachtigen nota op te maken die de mogelijkheid voor een behoud in situ staaft en een plan van aanpak hiervoor biedt.

De onderzoeksmethode beslaat de oppervlakte van 6.488 m^2, zoals die is afgebakend op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek (fig. 2.1). De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen van het assessment beantwoord zijn.

2.3.2 Onderzoeksstrategie, methode en technieken

Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken, zijnde het **proefsleuvenonderzoek**, is hoofdstuk 8.6 van de Code van de Goede Praktijk van toepassing.

De aangelegde proefsleuven hebben een breedte van 2 m met een maximale tussenafstand (van as tot as) van 12 m[10]. De proefsleuven worden in een min of meer vast grid aangelegd met een quasi noordoost-zuidwestelijke oriëntatie (fig. 2.2). Deze oriëntatie wordt voorgesteld omdat dit inspeelt op de topografische situatie (rekening houdende met het reliëf) en zorgt voor een accurate steekproef, zonder enige willekeur. De sleuven moeten minstens 10% van het volledige terrein beslaan, tenzij tijdens de uitvoering van de werking grote bodemverstoringen worden vastgesteld. In totaal moet minstens 12,5% van het terrein onderzocht worden. Indien een archeologische site wordt aangetroffen, worden extra proefsleuven en/of kijkvensters gegraven om een afbakening van de site te bekomen. Kijkvensters worden ook gegraven om schijnbaar lege zones te controleren.
Er wordt geen proefsleuf gegraven in de huidige Hof van Sint-Elisabethstraat. Deze zone dient te worden gevrijwaard tijdens het archeologisch vooronderzoek.

[10] Gezien de hoge archeologische verwachting werden de proefsleuven iets dichter op elkaar geplaatst dan de trationele werkwijze. Bij een proefsleuvenonderzoek met een maximale tussenafstand van 15 m zou één van de proefsleuven net vallen binnen de Hof van Sint-Elisabethstraat. Indien deze sleuf gewoon weggelaten wordt, is de zone die niet wordt onderzocht te groot.

De proefsleuven en eventuele kijkvensters worden uitgegraven met een graafmachine met een tandenloze bak. De proefsleuven worden aangelegd op alle archeologische niveaus waarop grondsporen te zien zijn. De teelaarde en het eventuele onderliggende colluvium worden verwijderd. Bij het leesbaar maken van het te registreren grondvlak dient aandacht te worden besteed aan de aanwezigheid van lithisch materiaal. Een steentijdsite is weinig waarschijnlijk, maar kan immers niet uitgesloten worden. Indien een steentijdsite wordt aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek, worden de artefacten in 3D geregistreerd. Het materiaal wordt tijdens het veldwerk voorgelegd aan een ervaringsdeskundige lithische artefacten.

De uitvoerders van het proefsleuvenonderzoek dienen niet te beschikken over bijkomende specifieke competenties ten opzichte van deze opgenomen in de Code van Goede Praktijk.

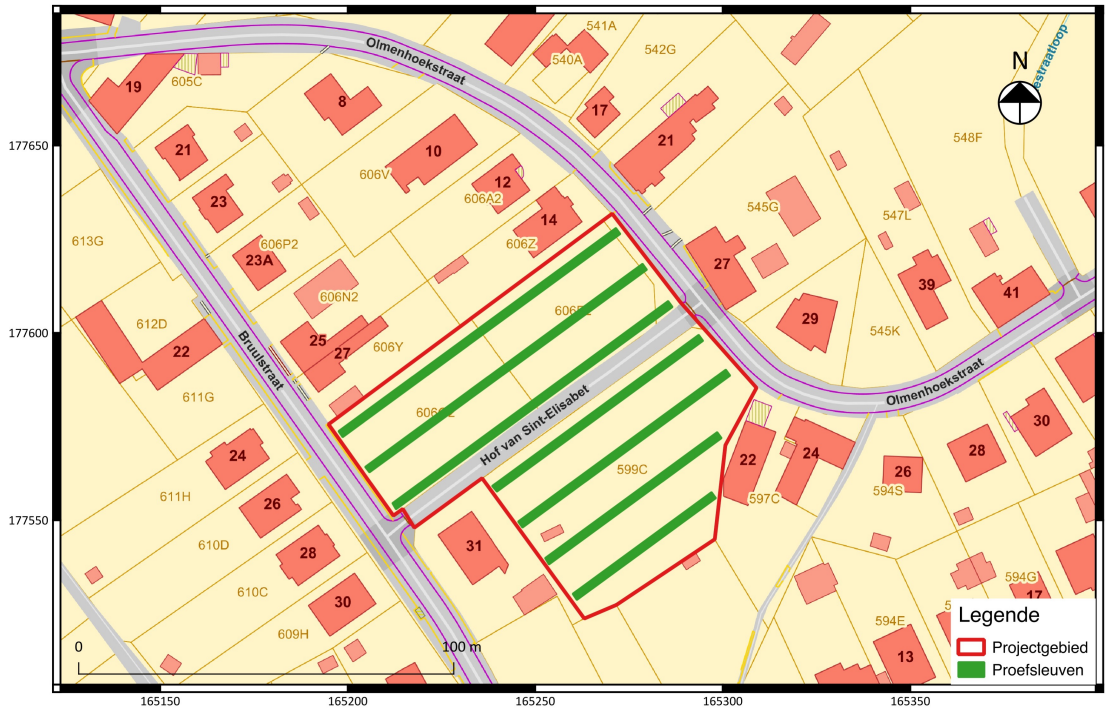

Fig. 2.2: Syntheseplan met aanduiding van het voorgestelde sleuvenplan.